

Osobe s invaliditetom i krizne situacije

Osobe s invaliditetom ubrajaju se među posebno ranjive skupine u kriznim i izvanrednim situacijama, poput potresa, poplava, požara, epidemija ili drugih katastrofa. U takvim okolnostima često su izložene dodatnim rizicima koji proizlaze iz fizičkih, komunikacijskih, orijentacijskih, digitalnih ili društvenih prepreka. Ograničen pristup informacijama, otežana evakuacija, nedovoljno prilagođena infrastruktura te ponekad nedostatna pripremljenost službi za hitne intervencije mogu značajno povećati opasnost za njihovu sigurnost i zdravlje.

Zbog navedenih razloga suvremeni pristupi upravljanju kriznim situacijama sve snažnije naglašavaju potrebu za pristupačnim sustavom zaštite i spašavanja. Takav sustav mora biti osmišljen tako da u potpunosti uzima u obzir različite potrebe građana te osigurava jednak pristup informacijama, pomoći i zaštiti svim osobama, neovisno o vrsti invaliditeta. U tom kontekstu naglasak se stavlja na prevenciju, pravodobnu pripremu, edukaciju i razvoj odgovarajućih procedura.

Na razini Europske unije i međunarodne zajednice razvijaju se brojni projekti i programi koji promiču pristupačnost u sustavima civilne zaštite. Među njima se ističe projekt SEE ME („Safe and Equal in Emergencies”), usmjeren na unapređenje sigurnosti osoba s invaliditetom u izvanrednim situacijama. Projekt potiče razvoj inkluzivnih planova upravljanja rizicima, edukaciju stručnog osoblja i pripadnika hitnih službi te primjenu digitalnih alata i sustava za učinkovitije lociranje i pružanje pomoći osobama s invaliditetom u kriznim okolnostima.

Sveobuhvatna priprema za krizne situacije stoga podrazumijeva kombinaciju pravnog i strateškog okvira, sustava edukacije i planiranja, individualne pripreme osoba s invaliditetom i njihovih obitelji te razvoja pristupačnih komunikacijskih i infrastrukturnih rješenja.

Pravni i strateški okvir zaštite osoba s invaliditetom

Zaštita osoba s invaliditetom u kriznim situacijama temelji se na međunarodnim pravnim dokumentima, europskim politikama i nacionalnom zakonodavstvu.

Jedan od najvažnijih međunarodnih instrumenata predstavlja Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom, koju je Republika Hrvatska ratificirala 2007. godine. Ovaj dokument jasno naglašava obvezu država da osiguraju punu zaštitu i sigurnost osoba s invaliditetom u situacijama rizika, uključujući prirodne katastrofe, krize i oružane sukobe. Posebno je značajan članak 11. Konvencije, kojim se države obvezuju poduzeti sve potrebne mjere kako bi se osigurala zaštita i sigurnost osoba s invaliditetom u takvim okolnostima.

Važan globalni strateški okvir predstavlja i Sendai okvir za smanjenje rizika od katastrofa za razdoblje 2015. - 2030., koji je usvojila međunarodna zajednica s ciljem jačanja otpornosti društava na katastrofe. Sendai okvir definira sedam globalnih ciljeva, među kojima su smanjenje smrtnosti uzrokovane katastrofama, smanjenje broja pogođenih osoba te smanjenje gospodarskih gubitaka povezanih s katastrofama. Također utvrđuje četiri ključna prioriteta djelovanja: razumijevanje rizika od katastrofa, jačanje upravljanja rizicima, ulaganje u otpornost infrastrukture i zajednica te unaprjeđenje spremnosti za učinkovito djelovanje i oporavak nakon katastrofa.

Na nacionalnoj razini zaštita osoba s invaliditetom u kriznim situacijama uređena je nizom zakonskih i strateških dokumenata. Zakon o sustavu civilne zaštite uspostavlja temeljni okvir organizacije i djelovanja sustava civilne zaštite u Republici Hrvatskoj te naglašava načelo nediskriminacije i jednakog postupanja prema svim građanima. Premda zakon utvrđuje opće obveze zaštite ranjivih skupina, u praksi je

potrebno dodatno razvijati operativne protokole koji detaljnije uređuju postupanje u odnosu na osobe s invaliditetom.

Dodatni normativni okvir pruža Pravilnik o nositeljima, sadržaju i postupcima izrade planskih dokumenata u civilnoj zaštiti, kojim se propisuje da planovi zaštite i spašavanja moraju obuhvatiti i specifične potrebe osoba s invaliditetom. To uključuje osiguravanje nediskriminatornog postupanja, razvoj dodatnih oblika komunikacije te prilagodbu procedura evakuacije i spašavanja.

Važan strateški dokument predstavlja i Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom, koja predviđa niz mjera usmjerenih na povećanje sigurnosti osoba s invaliditetom u kriznim situacijama. Među ključnim mjerama ističu se normativno uređenje sustava zaštite, izrada planova skrbi i evakuacije te kontinuirano osposobljavanje stručnjaka i pripadnika hitnih službi za rad s osobama s invaliditetom.

Priprema i stanje pripravnosti

Učinkovita zaštita osoba s invaliditetom u kriznim situacijama uvelike ovisi o pravodobnoj pripremi. Sustavna priprema omogućuje pravovremeno reagiranje, smanjuje rizik od ozljeda i povećava mogućnost sigurnog izlaska iz opasne situacije.

Priprema obuhvaća procjenu mogućih rizika u lokalnoj zajednici, izradu obiteljskog plana postupanja u kriznim situacijama te redovito sudjelovanje u edukacijama i vježbama evakuacije. Posebno je važno da osobe s invaliditetom aktivno sudjeluju u planiranju tih postupaka. Načelo „Ništa o nama bez nas” naglašava važnost njihovog sudjelovanja u donošenju odluka koje se izravno odnose na njihovu sigurnost i svakodnevni život.

Edukativne aktivnosti koje provode organizacije osoba s invaliditetom i stručne institucije imaju važnu ulogu u podizanju svijesti i razine pripremljenosti. Takve edukacije obuhvaćaju teme poput postupanja u slučaju potresa, poplava ili pandemija, načina komunikacije s hitnim službama te pripreme osobne opreme za krizne situacije.

Obiteljski plan za krizne situacije trebao bi sadržavati jasno definirane korake postupanja u slučaju opasnosti. Preporučuje se unaprijed odrediti mjesto okupljanja članova obitelji,

uspostaviti plan komunikacije u slučaju prekida telefonskih veza te definirati mrežu podrške koja može pomoći osobama s invaliditetom u slučaju evakuacije. Ta mreža može uključivati susjede, prijatelje, rodbinu ili druge osobe od povjerenja.

Jednako je važno planirati evakuacijske rute u prostoru u kojem osoba boravi – bilo da je riječ o domu, radnom mjestu ili obrazovnoj ustanovi. Rute evakuacije trebaju biti jasno označene i pristupačne, a preporučuje se izrada jednostavnih mapa s međunarodno prepoznatljivim simbolima pristupačnosti. Redovite vježbe evakuacije, koje se preporučuje provoditi najmanje dvaput godišnje, omogućuju provjeru učinkovitosti planova i pravodobno uočavanje eventualnih nedostataka.

U okviru pripreme preporučuje se i osiguravanje osnovnih zaliha za razdoblje od najmanje 72 sata. Takve zalihe uključuju vodu, hranu, lijekove, baterije, sredstva za komunikaciju i druge potrepštine koje mogu biti nužne u slučaju privremenog prekida opskrbe ili evakuacije.

Poseban naglasak stavlja se i na obostranu informiranost. Dok pripadnici hitnih službi trebaju biti educirani o specifičnim potrebama osoba s invaliditetom, same osobe s invaliditetom trebaju biti upoznate s dostupnim sustavima uzbunjivanja i komunikacije, uključujući mogućnost slanja SMS poruka na broj 112 ili korištenje mobilnih aplikacija za prijavu hitnih situacija.

Sadržaj kriznog ruksaka

Jedan od najvažnijih elemenata osobne pripreme za krizne situacije jest krizni ili evakuacijski ruksak. Riječ je o torbi s osnovnim potrepštinama koja mora biti spremna za brzi odlazak iz doma u slučaju potrebe za evakuacijom.

Preporučuje se da krizni ruksak sadrži zalihe potrebne za razdoblje od najmanje tri do sedam dana. Temeljni sadržaj takvog ruksaka obuhvaća vodu, hranu, sredstva komunikacije, osnovni medicinski pribor, higijenske potrepštine te dodatnu opremu za boravak izvan doma.

Kada je riječ o vodi i hrani, preporučuje se osigurati najmanje četiri litre vode po osobi dnevno, kao i dugotrajne prehrambene proizvode poput konzervirane hrane, energetske pločice ili drugih namirnica koje se mogu čuvati bez hlađenja.

Komunikacijska oprema trebala bi uključivati prijenosni radio na baterije ili ručno punjenje, mobilni telefon s punjačem ili prijenosnom

baterijom te zviždaljku koja može poslužiti za signaliziranje u slučaju potrebe za pomoći.

Zdravstveni dio ruksaka trebao bi sadržavati osnovni pribor prve pomoći – zavoje, antiseptike, zaštitne rukavice i druga osnovna sredstva za pružanje prve pomoći. Posebno je važno uključiti osobne lijekove u količini dovoljnoj za najmanje tri tjedna, kao i recepte i medicinsku dokumentaciju.

Higijenske potrepštine uključuju toaletni papir, mokre maramice, sredstva za osobnu higijenu i druge proizvode potrebne za održavanje osnovne higijene u kriznim okolnostima.

Dodatna oprema može obuhvaćati rezervnu odjeću, toplu deku, čvrstu obuću ili čizme, višenamjenski alat ili nož, ljepljivu traku, kopije važnih dokumenata, nešto gotovine te rezervne ključeve.

Za osobe s invaliditetom krizni ruksak treba dodatno prilagoditi njihovim individualnim potrebama. U njega je poželjno uključiti rezervne baterije za električna pomagala ili slušne aparate, dodatna pomagala za kretanje poput bijelog štapa, kao i pristupačne upute za postupanje u kriznim situacijama, primjerice u Brailleovu pismu ili audio obliku.

Osobe koje koriste psa vodiča trebale bi osigurati i odgovarajuću količinu hrane za životinju te osnovne upute za postupanje s psom u slučaju da vlasnik privremeno nije u mogućnosti brinuti se o njemu. Za osobe s poremećajem iz spektra autizma mogu biti korisne slušalice za smanjenje buke ili drugi predmeti koji pomažu u smirivanju u stresnim situacijama.

Sadržaj kriznog ruksaka preporučuje se redovito provjeravati, primjerice u proljeće i jesen, kako bi se zamijenile baterije, provjerio rok trajanja hrane i lijekova te osigurala potpuna funkcionalnost opreme.

Sustav uzbunjivanja i komunikacije

U kriznim situacijama pravodobna i razumljiva informacija često predstavlja ključni čimbenik sigurnosti. Zbog toga sustavi uzbunjivanja moraju biti osmišljeni tako da budu dostupni osobama s različitim vrstama invaliditeta.

U praksi se primjenjuje kombinacija različitih oblika uzbunjivanja, uključujući zvučne sirene, vizualne signale poput bljeskajućih svjetala, vibracijske alarme te digitalne sustave

obavještanja putem SMS poruka ili mobilnih aplikacija.

Posebnu ulogu imaju mediji i javni komunikacijski kanali koji moraju osigurati pristupačne informacije. To uključuje televizijske obavijesti s titlovima i tumačenjem na znakovni jezik, kao i prilagođene tiskane i digitalne materijale dostupne u pristupačnim formatima, primjerice u Brailleovu pismu ili prilagođenim elektroničkim verzijama.

Upozorenja o opasnosti trebaju biti jasna, sažeta i usmjerena na konkretne upute. Idealno je da svaka poruka odgovori na četiri temeljna pitanja: što se događa, gdje se nalazi siguran izlaz ili sklonište, kojim putem se treba kretati te tko pruža pomoć.

Postupci u različitim kriznim situacijama

Postupci u kriznim situacijama ovise o vrsti opasnosti, no određena pravila sigurnog ponašanja univerzalno su primjenjiva.

U slučaju potresa preporučuje se skloniti se uz nosivi zid ili ispod čvrstog stola, zaštititi glavu i vrat te se udaljiti od prozora i drugih staklenih površina. Nakon prestanka podrhtavanja potrebno je napustiti zgradu koristeći stepenice, a ne dizalo, te se uputiti na otvoreni prostor.

U slučaju poplave preporučuje se premjestiti se na viši kat ili na povišeni teren, isključiti električnu energiju ako je to moguće učiniti bez opasnosti te izbjegavati kretanje kroz vodu dublju od razine koljena zbog opasnosti od skrivenih prepreka ili strujnog udara.

U slučaju požara potrebno je kretati se bliže podu, gdje je koncentracija dima manja, te zaštititi dišne putove mokrom krpom ili maskom.

U slučaju radiološke ili kemijske opasnosti preporučuje se zatvoriti prozore i vrata, isključiti ventilaciju te, ako je moguće, provesti dekontaminaciju tijela tuširanjem i promjenom odjeće.

Specifični evakuacijski planovi prema vrsti invaliditeta

Evakuacijski planovi moraju biti prilagođeni različitim vrstama invaliditeta kako bi se osigurala maksimalna sigurnost i učinkovitost spašavanja.

Osobe s ograničenom pokretljivošću trebaju imati unaprijed planirane pristupačne

rute evakuacije bez arhitektonskih barijera. U višekatnim zgradama poželjno je osigurati posebna evakuacijska nosila ili stolice za spuštanje niz stepenice, kao i rezervna invalidska kolica ili dodatne baterije za električna pomagala.

Slijepe i slabovidne osobe oslanjaju se na verbalnu komunikaciju i taktilnu orijentaciju. Spasitelji bi se uvijek trebali jasno predstaviti, objasniti situaciju i pružiti verbalne upute tijekom evakuacije. Pas vodič treba ostati uz vlasnika kad god je to moguće.

Gluhe i nagluhe osobe zahtijevaju vizualne obavijesti, pisane upute ili komunikaciju putem mobilnih uređaja. U situacijama kada nije moguće koristiti digitalna sredstva, jednostavna komunikacija putem papira i olovke može biti učinkovito rješenje.

Osobe s intelektualnim teškoćama ili psihosocijalnim poteškoćama često trebaju jasne, jednostavne i kratke upute. U takvim situacijama iznimno su važni smiren pristup, strpljenje i izbjegavanje dodatnog stresa.

Kod osoba s višestrukim invaliditetom plan evakuacije mora kombinirati različite metode pomoći i osigurati koordinirano djelovanje osoba koje pružaju podršku.

Pri pružanju pomoći osobama s invaliditetom potrebno je poštovati njihovo dostojanstvo i autonomiju. Preporučuje se uvijek se predstaviti, pitati na koji način osoba želi pomoć te postupati smireno i strpljivo.

Oporavak i dugoročne mjere

Nakon završetka krizne situacije započinje faza oporavka, koja može trajati dulje vrijeme i zahtijeva koordinirano djelovanje brojnih institucija i organizacija.

Osobama s invaliditetom potrebno je osigurati privremeni smještaj koji je fizički pristupačan i prilagođen njihovim potrebama. To podrazumijeva uklanjanje arhitektonskih barijera, dostupnost zdravstvenih i socijalnih usluga te osiguravanje potrebnih pomagala.

U fazi oporavka često je potrebna i dodatna medicinska rehabilitacija, kao i psihološka podrška. Katastrofe mogu ostaviti dugotrajne psihološke posljedice, uključujući stres, anksioznost i posttraumatske reakcije, zbog čega je važno osigurati dostupnost stručne pomoći.

Dugoročno gledano, ključnu ulogu imaju kontinuirane edukacije, javne kampanje i redovite vježbe civilne zaštite. Takve aktivnosti doprinose razvoju inkluzivnog sustava upravljanja krizama i povećavaju otpornost zajednice u cjelini.

Europski projekti, poput inicijative SEE ME, dodatno pridonose razvoju suvremenih pristupa zaštiti osoba s invaliditetom u izvanrednim situacijama kroz edukaciju stručnjaka, razvoj digitalnih alata i jačanje međunarodne suradnje.

Sveobuhvatan pristup koji obuhvaća zakonodavni okvir, sustavno planiranje, edukaciju i individualnu pripremu ključan je za osiguravanje jednake zaštite svih građana u kriznim situacijama. Pravodobna priprema, dostupne informacije i dobro organiziran sustav civilne zaštite mogu značajno smanjiti posljedice katastrofa te omogućiti osobama s invaliditetom da u takvim okolnostima očuvaju sigurnost, dostojanstvo i što veću razinu samostalnosti.